

Samen tegen Eenzaamheid

Deel II: De blik van bevoorrechte getuigen

Pilot project Bilzen

In opdracht van RIMO Limburg

Hilde De Wit

Steven Lenaers

juni 2014

Samen tegen Eenzaamheid

Deel I: De blik van bevoorrechte getuigen

Pilot project Bilzen

In opdracht van RIMO Limburg

Hilde De Wit

Steven Lenaers

juni 2014

Inhoudstafel

Inhoudstafel	3
1. Inleiding	5
2. Onderzoeksmethode	7
3. Oordeel over de aanpak van eenzaamheid.....	9
4. Beleid op organisatieniveau	15
5. Signalen van eenzaamheid	19
6. Knelpunten in het bereik van eenzamen	22
7. Samenwerking op het gebied van eenzaamheid	25
8. De rol van de gemeente	32
9. Multivariate analyse	36
9.1 Typologie van organisaties	36
9.2 Inzicht in beleidsacties	38
10. Algemeen besluit	43
Bronnenlijst	45
Bijlage 1: Vragenlijst	47
Bijlage 2: Inleidend e-mailbericht aan de bevoorrechte getuigen.....	57

1. Inleiding

Volgens recent onderzoek voelt 39% van de Belgische ouderen zich soms tot dikwijls eenzaam (Declercq et al., 2012: 79). Het Regionaal Instituut voor Maatschappelijk Opbouwwerk (RIMO) Limburg probeert eenzame mensen te ondersteunen en ligt zo aan de basis van de oprichting van dorpsrestaurants. Het concept is eenvoudig: voor een laag bedrag krijg je soep, hoofdgerecht en dessert opgediend door vrijwilligers. De dorpsrestaurants willen onderlinge hulp stimuleren, de dorpsgemeenschap versterken en mensen activeren. Maar ze kunnen ook sociaal geïsoleerde ouderen betrekken in de maatschappij door ze sociale contacten aan te bieden en senioren langer in hun eigen omgeving laten wonen. Aan deze eetmomenten worden steeds vaker infoavonden en extra activiteiten gekoppeld waardoor informatie gemakkelijk tot bij de mensen geraakt die ze nodig hebben.

Vanuit de dorpsrestaurants is ook de organisatie van 'de Week van Verbondenheid tegen Eenzaamheid' gegroeid die jaarlijks doorgaat in de periode eind september begin oktober. Tijdens deze week worden er overal activiteiten georganiseerd die de onderlinge samenwerking tussen mensen en organisaties onderling versterken en voorkomen dat mensen ongewild in sociaal isolement terechtkomen.

In opdracht van RIMO Limburg organiseert de onderzoeksgroep Social Work Research van de Hogeschool PXL een onderzoek om een beter zicht te krijgen op de problematiek van eenzaamheid. In onderling overleg is ervoor gekozen om het onderzoek geografisch af te bakenen tot de stad Bilzen die een pioniersrol vervult met betrekking tot de dorpsrestaurants. Op deze manier wordt het onderzoek in Bilzen opgevat als een pilot study voor een latere grote studie op provinciaal niveau.

De eerste focus van het onderzoek richt zich op de dorpsrestaurants. Eén van de doelstellingen van het RIMO is om de mensen te bereiken die omwille van fysieke, psychische, materiële of financiële beperkingen het risico lopen om sociaal geïsoleerd te geraken. Omdat mensen in moeilijke situaties drempels ervaren om deel te nemen aan publieksgerichte activiteiten worden de dorpsrestaurants zo laagdrempelig mogelijk gehouden. Dit doen ze door het hanteren van verschillende maatregelen zoals een lage prijs, de nabijheid, mogelijkheden tot vervoer, vaste dagen, beperkte tijd tussen inschrijven en deelnemen, etc. Ondanks de vele maatregelen heerst de indruk bij het RIMO dat zij de meest kwetsbare mensen het minst bereiken. Het eerste deel van het onderzoek richt zich dan ook op de cliënteel aan de dorpsrestaurants. Wie komt er en hoe kan het aanbod verder uitgebouwd worden om met het grootst mogelijke succes de meest eenzame en sociaal geïsoleerde personen te betrekken?

De tweede focus van het onderzoek ligt op de mate waarin andere organisaties en instellingen met de problematiek van eenzaamheid bezig zijn en eenzame mensen ondersteunen. Op deze manier kan er gekeken worden met welke organisaties er samenwerking mogelijk is. Samenwerking achten we noodzakelijk om enerzijds de bereikbaarheid van de dorpsrestaurants te verbreden. Het zijn namelijk deze organisaties die het doelpubliek attent kunnen maken op de dorpsrestaurants en hun kunnen doorverwijzen. Anderzijds zitten veel organisaties met soortgelijke problemen, namelijk het moeilijk bereiken van de gewenste doelgroep, waardoor samen kan nagedacht worden over geschikte oplossingen. Op langere termijn wilt RIMO tot meer samenwerking tussen organisaties en instellingen komen om zo een gezamenlijke aanpak van eenzaamheid te realiseren.

Dit onderzoeksrapport is de neerslag van het *tweede* luik van het onderzoek.

2. Onderzoeksmethode

Op langere termijn wilt RIMO tot meer samenwerking tussen organisaties en instellingen komen om zo een gezamenlijke aanpak van eenzaamheid te realiseren. Om deze lokale aanpak door diverse partijen te helpen ontwikkelen, is het van belang om inzicht te krijgen in de bestaande samenwerking en de gevoelde urgentie om zich in te zetten. Voor het ontwikkelen van een lokale aanpak tegen eenzaamheid is het zinvol om te inventariseren welke kennis en welk beleid er al is rondom eenzaamheid. Een beknopte enquête kan meer helderheid verschaffen.

Het Verwey-Jonker Instituut heeft de vragenlijst 'Samen tegen Eenzaamheid' ontwikkeld en getest bij instellingen en organisaties in vier pilotgemeenten in 2010 en 2011 (Verwijs & Nederland, 2012). Het doel van de vragenlijst is het in beeld brengen van kennis en houding ten aanzien van een lokale eenzaamheidsaanpak en van randvoorwaarden voor (verdere) lokale samenwerking. PXL Social Work Research maakt gebruik van deze vragenlijst om de lokale houding en samenwerking rond eenzaamheid in kaart te brengen.

De vragenlijst (zie bijlage 1) bestaat uit 16 vragen en peilt naar zes thema's. Deze thema's worden stuk voor stuk besproken in de volgende hoofdstukken.

1. Oordeel over de aanpak van eenzaamheid
2. Beleid op organisatieniveau
3. Signalen van eenzaamheid
4. Knelpunten in het bereik van eenzamen
5. Samenwerking op het gebied van eenzaamheid
6. De rol van de gemeente

De instellingen en organisaties die bevroegd worden, zijn geselecteerd door de opdrachtgever RIMO Limburg. De bevoorrechte getuigen zijn mensen die werken in organisaties met dezelfde doelgroep als beoogd wordt door de dorpsrestaurants. Het betreft 25 vertegenwoordigers van verschillende organisaties. De lijst van bevoorrechte getuigen is opgenomen in figuur 1.

Figuur 1: Lijst van bevoorrechte getuigen in het onderzoek

Bevoorrechte getuige	Organisatie
Ronny Sonck	Kabinet schepen senioren stad Bilzen
Luc Hendrix	Schepen sociale zaken stad Bilzen
Marleen Simons	De Twee (Dienst Welzijn stad Bilzen)
Dimitry Janssen	Jeugddienst
Vanessa Cluckers	OCMW
Chantal Tans	Thuiszorgdiensten OCMW
Bart Brepoels	Rusthuis Demerhof
François Wijnen	Wijkpolitie
Davy Paulus	CAW
Leo van Stee	Sociale huisvestingsmaatschappij Cordium
Wies Olaerts	Rusthuis 'Seniorie Hortensia'
Reinhard Roebben	CM
Veerle Schoenmakers	De Voorzorg
Josine Jackers	Landelijke thuiszorg
Sigrid Pieters	Huis van de Mens (vrijzinnig humanistische dienstverlening)
Inge Vanbrabant	Sociaal verhuurkantoor Houtvast
Davinia Noben	Wit-Gele Kruis
Truus Brökling	Dorpsrestaurant
Sonja Vanloffelt	Arbeidskansen
Jef Rondags	Sint-Vincentius
Fons Caubergh	Protestantse kerk
Rik Ramakers	Katholieke kerk
Etienne Thijs	Gehandicaptenraad stad Bilzen
Heleen Loyens	Senioren Dienst stad Bilzen
François Boonen	Ziekenzorg CM

De bevoorrechte getuigen werden eerst gecontacteerd door RIMO Limburg via e-mail (zie bijlage 2). In deze mail lichtten de vertegenwoordigers van RIMO Limburg en de PXL het onderzoek rond eenzaamheid toe en kondigden de contactname door een student aan. Deze contactname gebeurde door derdejaarsstudenten van de opleiding Sociaal werk van de PXL via e-mail of telefoon. De studenten maakten een persoonlijke afspraak met de bevoorrechte getuigen en namen de vragenlijst af. De studenten werden op voorhand door de onderzoekers gebriefd tijdens een opleidingssessie. De afname van de interviews vond plaats in december 2013. De invoer van de gegevens gebeurde door de studenten zelf via een online applicatie.

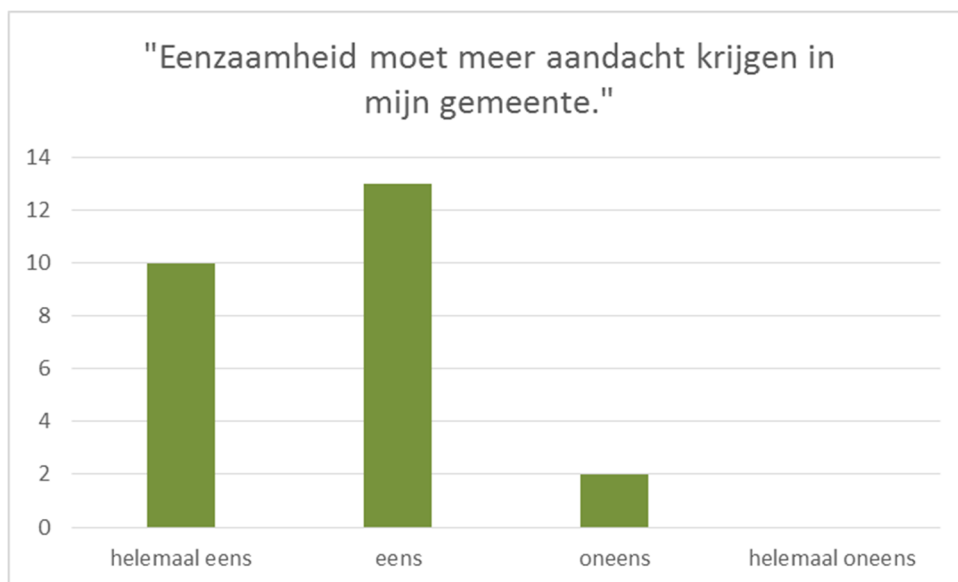
De oorspronkelijke lijst van mogelijke bevoorrechte getuigen telde 43 respondenten. Vier getuigen konden niet toebedeeld worden wegens een tekort aan enquêteurs. Eén getuige wenste niet mee te werken, één getuige was ziek, een andere met vakantie, twee getuigen konden niet bereikt worden. Vier getuigen waren als vrijwilliger actief maar konden niet aan een bepaalde organisatie gelinkt worden. Van de overige vijf getuigen werd wel een interview afgenomen maar deze werden uiteindelijk uit de resultaten geweerd omdat zij tot dezelfde organisatie behoorden als een andere getuige. Om geen organisatie te oververtegenwoordigen, werd op willekeurige basis slechts één getuige per organisatie weerhouden.

3. Oordeel over de aanpak van eenzaamheid

Het eerste deel van de vragenlijst gaat over zeven stellingen die ingaan op uiteenlopende aspecten van kennis over de aanpak van eenzaamheid. De stellingen geven een beeld van de gevoelde urgentie van een lokale aanpak, draagvlak voor lokale samenwerking en kennis van eenzaamheid. De respondenten hebben de keuze uit de volgende antwoordmogelijkheden: helemaal eens, eens, oneens, helemaal oneens of weet niet/geen mening.

De eerste stelling gaat over de nood aan meer aandacht voor eenzaamheid in de gemeente in het algemeen. De verschillende vertegenwoordigers van organisaties werd de vraag gesteld in hoeverre ze het eens zijn met de stelling "Eenzaamheid moet meer aandacht krijgen in mijn gemeente". Grafiek 1 toont dat de meeste bevoorrechte getuigen het eens of helemaal eens zijn met deze stelling. Slechts twee onder hen vinden meer aandacht onnodig. Niemand is het helemaal oneens met de stelling.

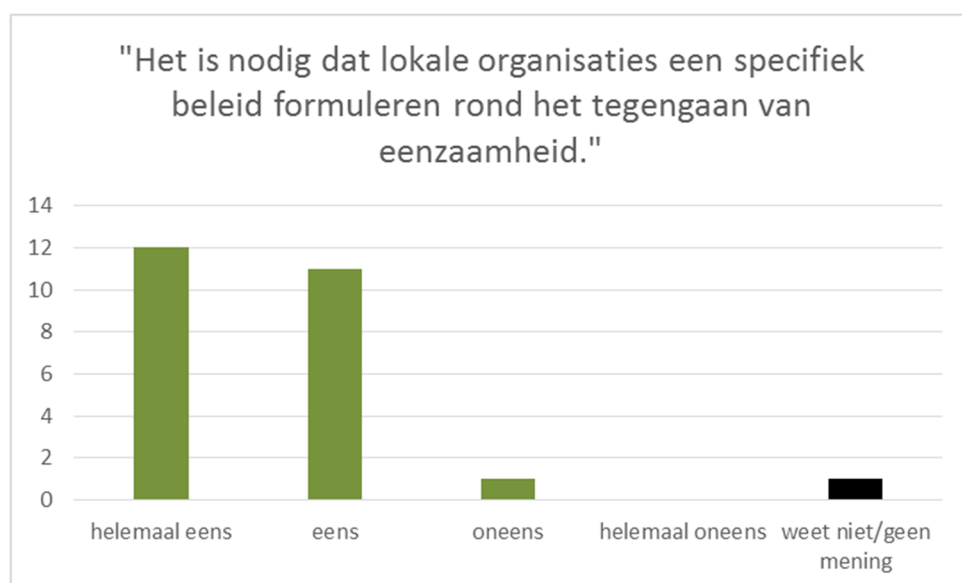
Grafiek 1

De tweede stelling voegt de dimensie van de lokale organisaties toe aan de vorige stelling. In hoeverre vinden de respondenten het nodig dat lokale organisaties een specifiek beleid formuleren rondom eenzaamheid? Opnieuw zijn bijna alle organisaties het eens of helemaal eens met deze stelling (Grafiek 2). Het is dus niet zo dat men eenzaamheid wel als een beleidsthema erkent maar de eigen rol hierin ontkent. De correlatie tussen beide stellingen is hoog¹. Eén respondent is het echter oneens met deze stelling.

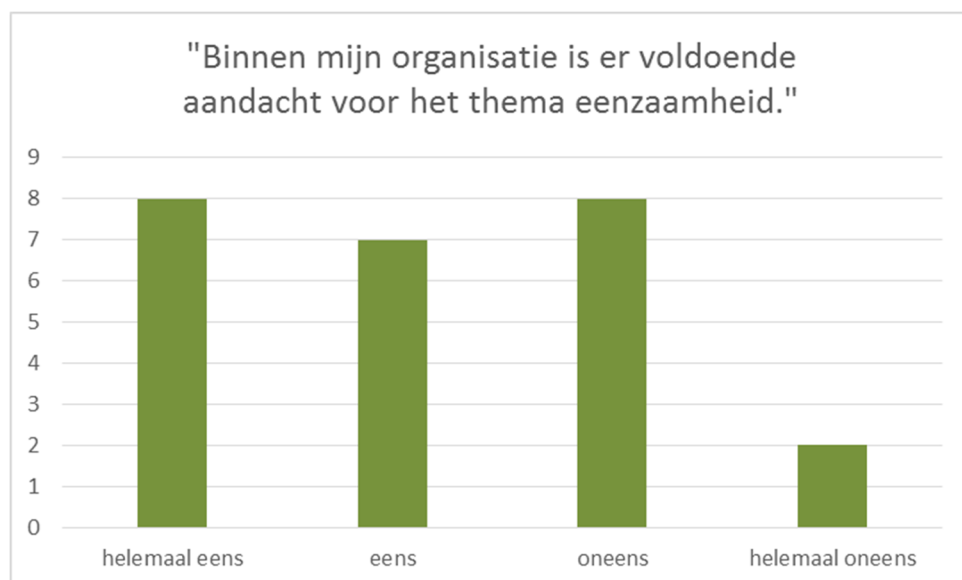
¹ Kendall tau correlatiecoëfficiënt .418, $p < .05$

Grafiek 2

De derde stelling zorgt voor meer verdeeldheid onder de respondenten. In hoeverre vinden zij dat er voldoende aandacht is voor het thema eenzaamheid binnen hun organisatie? Samen vinden vijftien van de negenentwintig organisaties dat zij voldoende aandacht besteden aan eenzaamheid. Acht respondenten zijn het helemaal eens, zeven respondenten zijn het eens. Bijgevolg zijn er tien organisaties die meer aandacht nodig vinden.

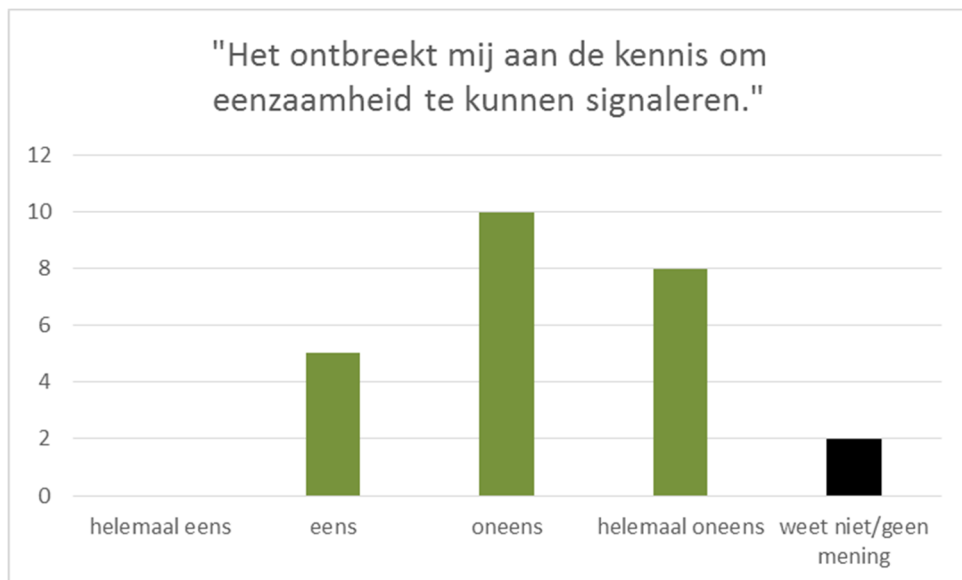
Grafiek 3

Eén van de hindernissen om een beleid rondom eenzaamheid te formuleren is een gebrek aan kennis om eenzaamheid te signaleren. De meeste organisaties ontkennen het gebrek aan kennis. Grafiek 4

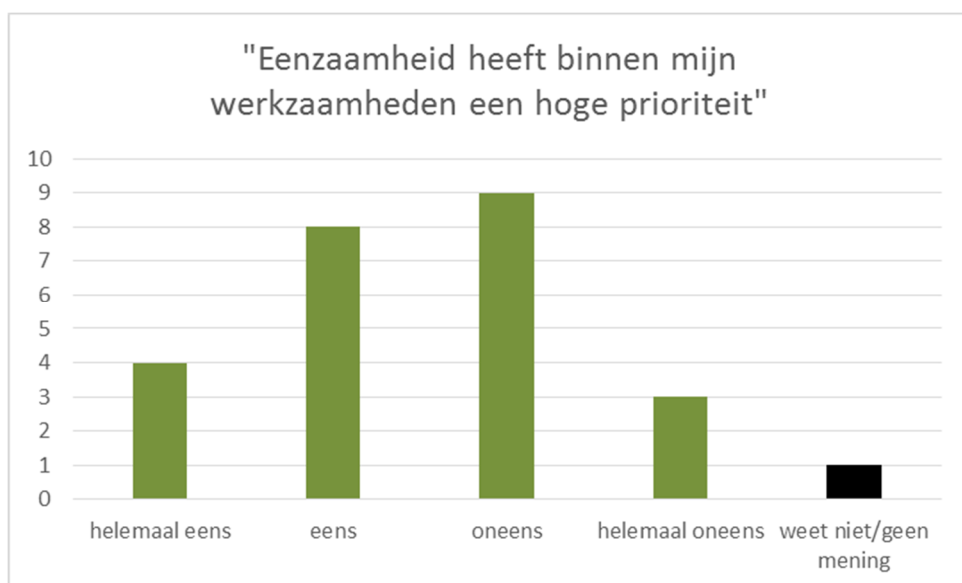
toont achttien organisaties die het (helemaal) oneens zijn met de stelling dat het hen ontbreekt aan kennis. Vijf organisaties zijn het eens met de stelling.

Grafiek 4

Eenzaamheid kan binnen een bepaalde organisatie al dan niet een aandachtspunt zijn. Maar in hoeverre is het een prioriteit? De vijfde stelling peilt hiernaar. Grafiek 5 toont de resultaten. Bij twaalf organisaties is eenzaamheid een prioriteit, bij twaalf niet.

Grafiek 5

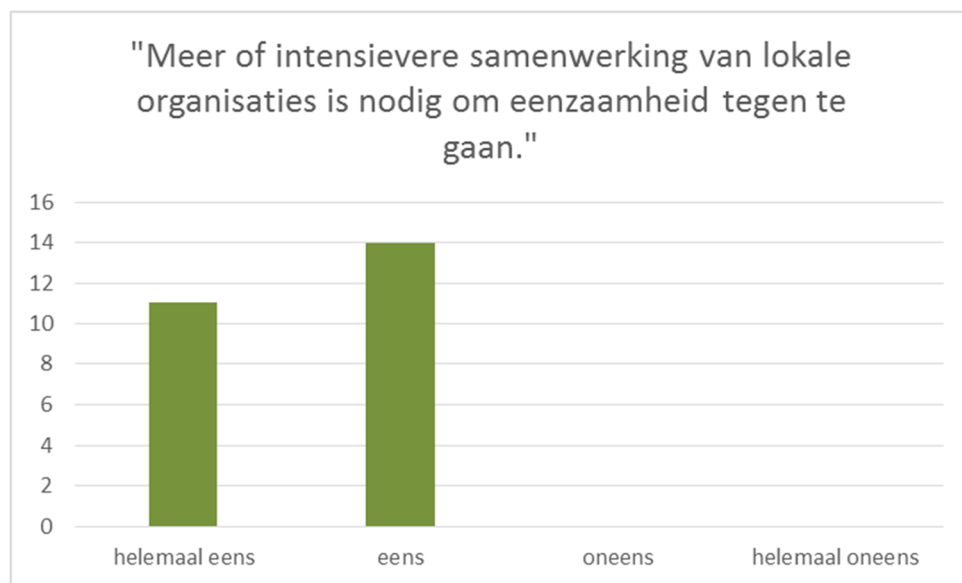

Opvallend is de hoge samenhang tussen de antwoorden op stelling vijf over eenzaamheid als prioriteit en de antwoorden op stelling drie over voldoende aandacht aan eenzaamheid binnen de

eigen organisatie². Hoe meer de bevoorrechte getuigen het eens zijn met de stelling over voldoende aandacht, hoe vaker zij ook zeggen dat het een prioriteit is binnen hun werkzaamheden. Dit betekent dat wie eenzaamheid een prioriteit vindt, vaak ook vindt dat hij/zij voldoende aandacht heeft voor het probleem.

Stelling zes peilt naar de nood aan samenwerking tussen lokale organisaties. Alle instellingen en organisaties voelen die nood tot samenwerking om eenzaamheid tegen te gaan. Elf respondenten zijn het helemaal eens en veertien eens.

Grafiek 6

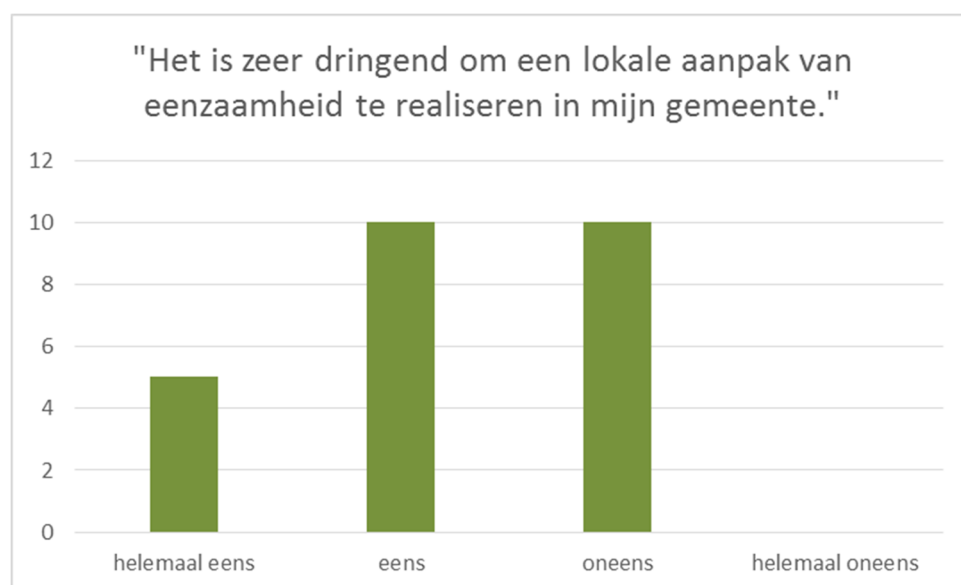
De antwoorden op stelling zes vertonen veel samenhang met stelling twee³. Bevoorrechte getuigen die een specifiek beleid in lokale organisaties nodig vinden, pleiten ook vaker voor meer of intensievere samenwerking van lokale organisaties. We stellen geen samenhang vast tussen de nood aan meer samenwerking enerzijds en de aandacht die men aan eenzaamheid besteedt of wil besteden, de prioriteit die eenzaamheid vormt of het gebrek aan kennis anderzijds.

De laatste stelling peilt naar de prioriteit van een lokaal beleid tegen eenzaamheid: "Het is zeer dringend om een lokale aanpak van eenzaamheid te realiseren in mijn gemeente." De meningen zijn verdeeld. Grafiek 7 toont dat acht respondenten het oneens zijn met deze stelling. De overige bevoorrechte getuigen waren het eens of helemaal eens met de stelling.

² Kendall tau correlatiecoëfficiënt .552, $p < .01$

³ Kendall tau correlatiecoëfficiënt .578, $p < .05$

Grafiek 7

De organisaties die het eens zijn met deze stelling rond een dringende aanpak, pleiten ook vaker voor meer aandacht voor eenzaamheid (stelling 1)⁴, een specifiek beleid in lokale organisaties (stelling 2)⁵. Er is geen significante samenhang met de aandacht voor eenzaamheid binnen de organisatie, het gebrek aan kennis, het prioriteitsniveau van deze problematiek of de nood aan intensievere samenwerking.

Besluit

Drieëntwintig van de vijftientwintig bevoorrechte getuigen uit organisaties vinden dat eenzaamheid meer aandacht verdient in de gemeente. Ook drieëntwintig getuigen vinden het nodig dat lokale organisaties zelf een beleid formuleren op het gebied van eenzaamheid. Het gaat hierbij dus nagenoeg om dezelfde organisaties. Als we vragen of men vindt dat er binnen de eigen organisatie voldoende aandacht is voor het thema eenzaamheid, zakt het aantal evenwel naar vijftien. In de taken of werkzaamheden van twaalf organisaties vormt eenzaamheid een hoge prioriteit. Slechts vijf op vijftientwintig organisaties melden dat ze over onvoldoende kennis beschikken om eenzaamheid te kunnen signaleren.

Maar liefst alle organisaties denken dat meer of intensievere samenwerking van lokale organisaties nodig is om eenzaamheid tegen te gaan. Over de urgentie van een lokale aanpak is men echter verdeeld. Vijftien organisaties zien dit als (heel) urgent, tien als niet urgent.

⁴ Kendall tau correlatiecoëfficiënt .448, $p < .05$

⁵ Kendall tau correlatiecoëfficiënt .531, $p < .01$

4. Beleid op organisatieniveau

In het tweede onderdeel van de vragenlijst wordt de organisaties gevraagd naar hun eigen beleid op het gebied van eenzaamheid. Als men geen beleid heeft, wordt gevraagd wat de redenen hiervoor zijn.

Dertien van de vijftientwintig organisaties geven aan een beleid op het gebied van eenzaamheid te hebben. Elf organisaties hebben niet zo'n beleid (Grafiek 8).

Grafiek 8

Tabel 1 toont de belangrijkste aangehaalde reden om geen beleid te hebben. De elf organisaties melden vijf verschillende redenen. De belangrijkste reden die door vier bevoorrechte getuigen aangehaald wordt, is het gebrek aan financiële middelen om een beleid rond eenzaamheid uit te bouwen. Drie getuigen wijten het gebrek aan een beleid aan het feit dat eenzaamheid niet de hoofdtaak is van de organisatie. Twee getuigen spreken van een gebrek aan tijd. Eén getuige spreekt van een doelgroep die geen behoefte heeft aan zo'n beleid. Ten slotte is er ook een getuige die het gebrek aan beleid wijt aan een gebrek aan deskundigheid.

Tabel 1: Oorzaken van afwezigheid van eenzaamheidsbeleid binnen de organisatie

	N
Gebrek aan financiële middelen	4
Niet de hoofdtaak van de organisatie	3
Geen tijd voor	2
Geen behoefte bij de doelgroep	1
Onvoldoende deskundigheid aanwezig	1
Totaal	11

Dertien respondenten maken wel melding van een beleid rond eenzaamheid. Wat houdt dit beleid precies in? Tabel 2 toont een aantal mogelijke elementen die deel kunnen uitmaken van een beleid rond eenzaamheid en die voorgelegd werden aan de respondenten.

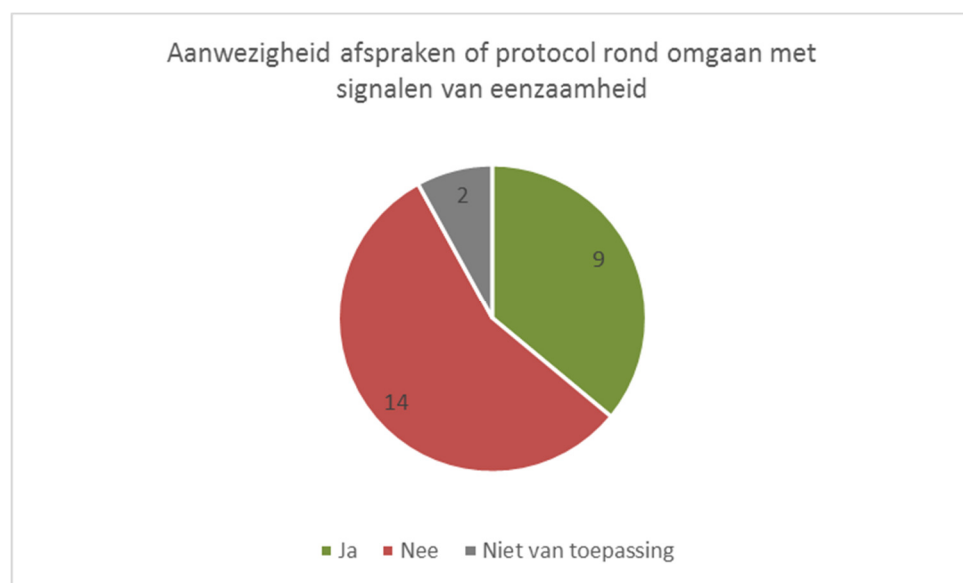
Huisbezoeken afleggen maakt het vaakst deel uit van het beleid rond eenzaamheid. Tien op dertien organisaties doen dit. Negen organisaties stimuleren initiatieven rond eenzaamheidsbestrijding in algemene zin. Negen organisaties signaleren eenzaamheid, activeren en ondersteunen eenzamen. Melden van eenzaamheidssignalen aan andere instanties en bevorderen van samenwerking en doorverwijzen maken minder vaak deel uit van een eenzaamheidsbeleid maar toch nog in meer dan in de helft van de organisaties. De andere beleidselementen die de bevoorrechte getuigen zelf vermelden, zijn folderbedeling, telefonische bereikbaarheid, personenvervoer en samenwerking met andere diensten.

Tabel 2: Inhoud van beleid rond eenzaamheid

	Antwoorden N
Huisbezoeken afleggen / oprichten van een bezoekersteam of buddysysteem	10
Stimuleren van initiatieven rond eenzaamheidsbestrijding in algemene zin	9
Signaleren van mogelijke eenzaamheid	9
Activeren / betrekken van eenzamen	9
Verlenen van hulp en ondersteuning van eenzamen	8
Melden van signalen van mogelijke eenzaamheid aan andere instanties	7
Bevorderen van samenwerking en/of overlegvormen op het gebied van eenzaamheidsbestrijding	7
Iets anders	3
Totaal respondenten = 13	

Negen van de vijftientig organisaties hebben afspraken of een protocol over het omgaan met signalen rond eenzaamheid.

Grafiek 9

Tabel 3 toont waarover zo'n protocol of de afspraken binnen de organisatie over gaan. In twee van de tien organisaties met een protocol gaat het over doorverwijzingen. Maar er gebeurt ook directe hulpverlening via dagelijkse contacten of bezoeksteams. Ten slotte kunnen we ook sensibilisering onderkennen van enerzijds de doelgroep via folders en anderzijds de hulpverleners via vorming.

Tabel 3: Inhoud van het protocol rond eenzaamheid

	N
doorverwijzen	2
bezoeksteam	1
dagelijkse contacten	1
folders bij senioren	1
hulpverleningsmethodieken	1
multidisciplinair overleg	1
vorming van medewerkers	1
wordt aan gewerkt	1
Totaal	9

Besluit

Dertien bevoorrechte getuigen geven aan dat hun organisatie een beleid heeft om eenzaamheid tegen te gaan, elf niet. Het beleid richt zich in de meeste gevallen op het afleggen van huisbezoeken en het stimuleren van initiatieven rond eenzaamheidsbestrijding in algemene zin.

Als er geen eenzaamheidsbeleid is, is dat meestal het gevolg van een gebrek aan financiële middelen of omdat het niet tot de (hoofd)taken of prioriteiten van de organisatie behoort.

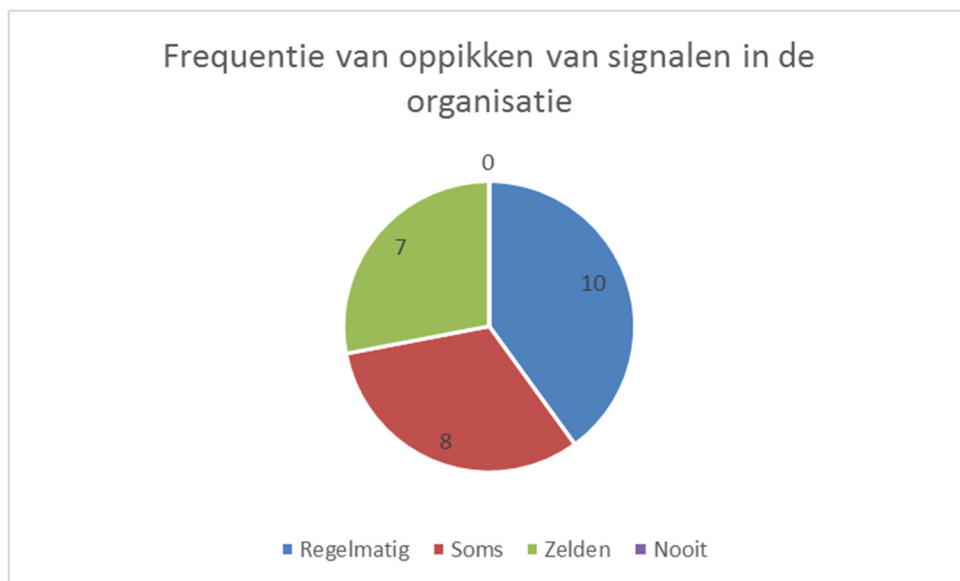
Bij negen van de vijfentwintig respondenten is er in de eigen organisatie of instelling een protocol of zijn er vaste afspraken over het omgaan met signalen van mogelijke eenzaamheid. Het gaat om sensibilisering, directe hulpverlening of doorverwijzing naar andere professionals.

5. Signalen van eenzaamheid

Het derde deel van de vragenlijst gaat over signalen van eenzaamheid: hoe vaak komen er signalen van mogelijke eenzaamheid en zijn er afspraken over wat er met deze signalen moet gebeuren?

Grafiek 10 toont hoe vaak men in de organisatie signalen van eenzaamheid oppikt. In tien van de vijftientig organisaties pikt men regelmatig signalen van eenzaamheid op. In acht organisaties doet men dat soms en in zeven zelden.

Grafiek 10

Om welke signalen die duiden op eenzaamheid gaat het dan? De respondenten vermelden een rijke verscheidenheid aan signalen: weinig weggaan, alleenstaande zijn, sociaal zwak zijn, sociaal uitgesloten zijn, blijven aanklappen, zich afhankelijk opstellen, geen binding met de omgeving, weinig participatie, geen kennis van het aanbod, gebrek aan een sociaal netwerk, gebrek aan familie, gebrek aan kennis van de eigen rechten, gelatenheid, blijdschap bij bezoek, niemand in naaste omgeving waarop de eenzame een beroep kan doen, pessimisme, minder goede gezondheid, veel alleen zitten, veel huisbezoeken vragen, vaak telefonisch contact opnemen, zomaar een praatje komen maken. Al bij al gaat het dus om het gebrek aan een sociaal netwerk, weinig participatie aan het sociaal leven en het opzoeken van de hulpverlening voor sociale contacten.

De signalen kunnen op verschillende manieren tot bij de hulpverlener komen.

Tabel 4 toont welke kanalen de respondenten vermelden en hoe vaak. In 52% van de gevallen is het de hulpverlener zelf die signalen van eenzaamheid opvangt. In 32% van de gevallen geeft de eenzame in kwestie zelf aan met eenzaamheid te kampen. In 16% van de gevallen geven vrienden, familie of burens signalen door aan de hulpverlening. Doorverwijzing komt het minst vaak voor (12%).

Tabel 4: Kanalen waarlangs signalen van eenzaamheid de hulpverlening bereiken

	Antwoorden	
	N	%
Hulpverlener	13	52,0
Eenzame	8	32,0
Naaste(n)	4	16,0
Doorverwijzer	3	12,0
Totaal respondenten = 25		

Besluit

Tien organisaties van de vijftientig krijgen regelmatig signalen van mogelijke eenzaamheid. Acht organisaties doen dat soms en zeven zelden.

Signalen worden meestal door de hulpverlening zelf opgemerkt, vaak in combinatie met de eenzame zelf die aangeeft met eenzaamheid te kampen. Deze signalen draaien vooral om het gebrek aan een sociaal netwerk, weinig participatie aan het sociaal leven en het opzoeken van de hulpverlening voor sociale contacten. Minder vaak komt eenzaamheid aan het licht door indirecte signalen van bezorgde burens, familieleden of andere professionals.

6. Knelpunten in het bereik van eenzamen

Ondanks een goed beleid of protocol rond het oppikken van signalen van eenzaamheid, kunnen knelpunten om eenzame personen te bereiken blijven bestaan. Hoeveel organisaties ervaren knelpunten en om welke knelpunten gaat het?

Grafiek 11 toont het aantal organisaties dat knelpunten in het bereiken van eenzamen ervaart. Negentien van de vijftientig respondenten geven aan knelpunten te ervaren. Drie doen dat niet. Drie bevoorrechte getuigen vinden deze vraag niet van toepassing op hun eigen werking.

Grafiek 11

In de vragenlijst is ook gevraagd naar welke knelpunten men ervaart in het bereiken van eenzamen. Het grootste knelpunt dat hulpverleners ervaren is terug te brengen tot 'vraagverlegenheid'. Deze term die we ontleen aan Linders (2010) omvat de hoge drempel die mensen ervaren om met eenzaamheid naar de hulpverlening toe te stappen. Bijgevolg missen de hulpverleners vaak de mensen voor wie naar de hulpverlening stappen een te grote drempel is. Tien van de zeventien⁶ organisaties die knelpunten ervaren, verwijzen naar dit knelpunt (

⁶ Twee van de negentien organisaties die knelpunten ervaren, specificeren niet welke.

Tabel 4).

Een ander knelpunt betreft het gebrek aan tijd en budget bij de hulpverlener. Drie bevoorrechte getuigen halen dit knelpunt aan. Twee organisaties spreken over een gebrek aan kennis bij de hulpverlener: hoe ga ik tewerk, wat werkt goed?

Eén organisatie vermeldt ook het gebrek aan kennis bij de eenzame personen. Zelfs als zij hun eenzaamheid onder ogen zien en hulp wensen, weten zij ook niet altijd waar ze terecht kunnen. Ten slotte is er één organisatie die een hulpverlenende instantie mist waar men met vragen over eenzaamheid terecht kan of de eenzame naar kan doorverwijzen.

Tabel 5: Knelpunten in het bereiken van eenzamen

	N	%
Vraagverlegenheid eenzame	10	55,6
Gebrek aan tijd en budget hulpverlener	3	16,7
Gebrek aan kennis hulpverlener	2	11,1
Gebrek aan kennis eenzame	1	5,6
Gebrek aan hulpverlenende instantie	1	5,6
Totaal	17	100,0

Besluit

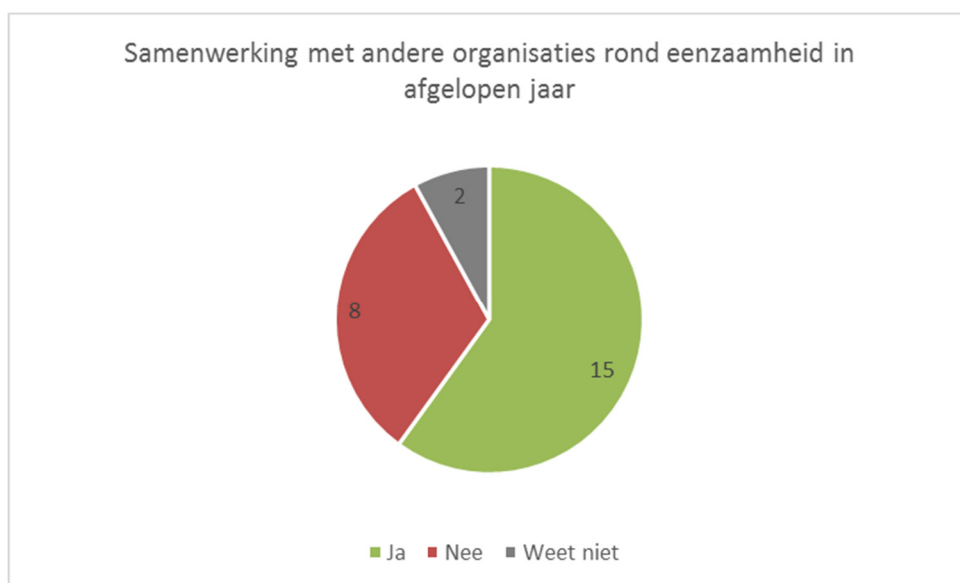
Negentien van de vijftientig professionals ervaren knelpunten in het bereiken van eenzamen. Het belangrijkste knelpunt is het bereiken van deze vaak ‘verborgen’ groep. Voor veel mensen is eenzaamheid een groot taboe waardoor de drempel om naar de hulpverlening te stappen te groot is. Andere vaker voorkomende knelpunten zijn het gebrek aan tijd, budget en kennis bij de hulpverlening.

7. Samenwerking op het gebied van eenzaamheid

In dit hoofdstuk vormen we een beeld van de huidige samenwerking binnen de gemeente, de eventuele behoefte aan (meer) samenwerking en de randvoorwaarden voor een gemeentebrede samenwerking die men ziet.

Het merendeel van de bevroegde organisaties geeft aan met andere organisaties rond eenzaamheid samengewerkt te hebben in het afgelopen jaar (Grafiek 12). Vijftien organisaties hebben samengewerkt, acht organisaties niet. Twee respondenten waren niet op de hoogte van een eventuele samenwerking.

Grafiek 12

Tabel 6 toont rond welke aspecten is samengewerkt. Ongeveer de helft van de organisaties heeft samengewerkt rond het bevorderen van sociale cohesie en/of drempelverlagend werken voor de doelgroep. Vier op tien organisaties heeft samengewerkt rond deskundigheidsbevordering bij de hulpverleners en/of persoonlijke activering van de doelgroep. Het minst wordt samengewerkt rond de beïnvloeding van lokaal beleid.

Tabel 6: Aspecten waarrond in het afgelopen jaar met andere organisaties is samengewerkt

	Antwoorden	
	N	%
Drempelverlagend werken voor doelgroep	8	53,3%
Bevorderen van sociale cohesie	7	46,7%
Deskundigheidsbevordering bij hulpverleners	6	40,0%
Persoonlijke activering van doelgroep	6	40,0%
Beïnvloeding van lokaal beleid	2	13,3%
Anders	3	20,0%
Totaal respondenten = 15		

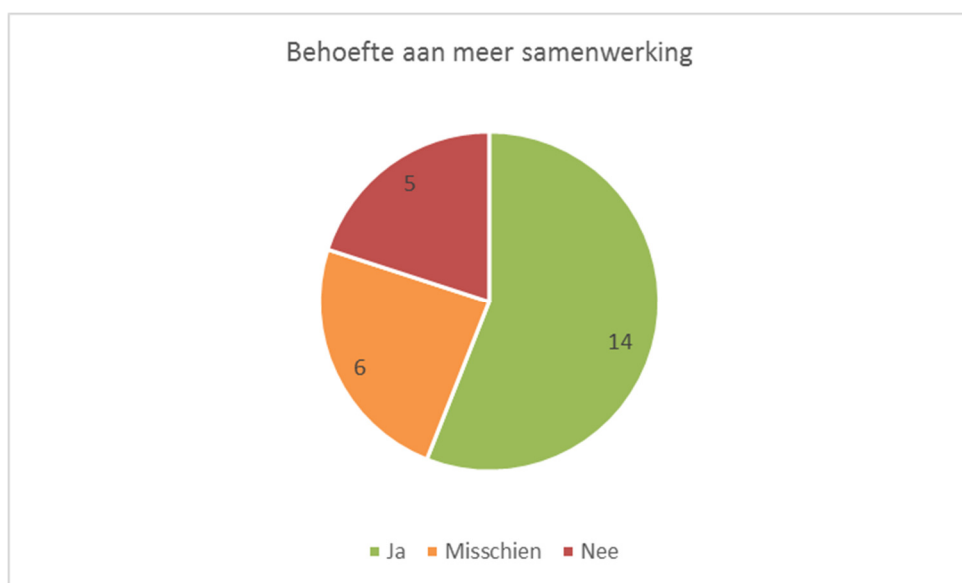
Figuur 2 toont de concrete acties per dimensie uit de vorige tabel. De samenwerkingsvormen kunnen variëren van concreet uitgewerkte projecten zoals de ‘Week van de eenzaamheid’ in samenwerking met RIMO Limburg, over het uitwisselen van informatie, tot het eenvoudig doorverwijzen van cliënten naar een andere organisatie. Algemeen is men erg tevreden over de samenwerking met andere organisaties. Bijna alle samenwerking worden geëvalueerd met een + of ++.

Figuur 2: Acties in samenwerking met andere organisaties per dimensie (aspect)

Dimensie	actie
Deskundigheids-bevordering bij hulpverleners	bundel alle dienstverleningen - meer kennis vrijwilligers
	Individuele cliënten
	informatie verstrekken VREG-test
	motivatie om te participeren aan het dorpsrestaurant
	sociaal zwakken
	week van de eenzaamheid
	bewoning
	directe hulpverlening
	acties rond begeleid wonen
Beïnvloeding van lokaal beleid	stemtest: iedere stem telt (kansarm)
	week van de verbondenheid - eenzaamheid
	divers
Bevorderen van sociale cohesie	armoede vaak ook eenzaamheid, op vrijwillige basis
	eenzaamheid & dienstverlening
	Het organiseren van een filmavond om de twee weken.
	ontmoetingsmoment tussen bewoners van het dorp
	opstarten van project rolstoelduwers
	sociale cohesie: outreachend project
	Socio-culturele activiteiten
	ontmoetingsmoment
	toeleiding, mensen naar centrum brengen, motiveren tot participeren
Drempelverlagend werken	dorpsrestaurants
	eenvoudige contacten
	eenvoudige detectie
	informatie verstrekken
	misviering + koffietafel
	toeleiding, eerste stap zetten naar activiteiten
	uitbouw online hulpverlening, inloophuizen
	wijkagent in de buurt
Persoonlijke activering van doelgroep	oppas eenzaamheid bij bejaarden
	toeleiden tot huisbezoeken alleenstaande 80+
	preventieve hulpverlening
	wooncultuur
	huisbezoek, melding maken van
	dorpsrestaurants
	bezoekersteam 80+
Anders	sociale communicatie, aanspreekpunt bevorderen, doelgroep verbreiden
	Week van verbondenheid tegen eenzaamheid
	taallessen, computerlessen

Naast de effectieve samenwerking in het afgelopen jaar, peilt de vragenlijst ook naar de behoefte aan meer samenwerking. Veertien van de vijfentwintig professionals en vrijwilligers geven aan graag meer samen te werken met andere organisaties. Dat zijn evenveel organisaties als er effectief samenwerken maar het zijn niet dezelfde. Zes respondenten geven aan misschien meer te willen samenwerken. Vijf organisaties hebben geen behoefte aan een uitgebreidere samenwerking.

Grafiek 13

Tabel 7: Behoefte aan meer samenwerking naar effectieve samenwerking in het afgelopen jaar

Samenwerking in afgelopen maand	Behoefte aan meer samenwerking		
	Ja/Misschien	Nee	Totaal
Ja	11	4	15
Nee	7	1	8
Totaal	18	5	23

Weet niet N=2
 $\chi^2=0,62$; $df=1$; n.s.

Tabel 8 toont de aspecten waarrond in de toekomst best zou samengewerkt worden. De grootste behoefte bestaat aan samenwerking rond drempelverlagend werken voor de doelgroep. Veertien van de twintig organisaties die meer samenwerking wensen, willen hierrond samenwerken. Ook is er veel nood aan samenwerking rond sociale cohesie. Dertien organisaties vermelden dit. Negen organisaties kiezen (ook) voor persoonlijke activering van de doelgroep en zes voor deskundigheidsbevordering bij hulpverleners. Aan samenwerking rond de beïnvloeding van lokaal beleid is de behoefte het kleinst. De volgorde van deze behoeften komt in grote mate overeen met de aspecten waarrond reeds samengewerkt wordt (Tabel 6).

Tabel 8: Aspecten waarop lokale samenwerking zich in de toekomst moet richten

	Antwoorden	
	N	%
Drempelverlagend werken voor doelgroep	14	70,0%
Bevorderen van sociale cohesie	13	65,0%
Persoonlijke activering van doelgroep	9	45,0%
Deskundigheidsbevordering bij hulpverleners	6	30,0%
Beïnvloeding van lokaal beleid	4	20,0%
Anders	4	20,0%
Totaal respondenten = 20		

Om tot meer samenwerking te komen moeten een aantal randvoorwaarden vervuld worden. Tabel 9 toont een aantal randvoorwaarden die (meer) nodig zijn voor een goede samenwerking bij de aanpak van eenzaamheid in de gemeente. Achttien van de twintig organisaties die meer samenwerking wensen, zien het bestaan van een netwerk met andere organisaties als een essentiële voorwaarde voor een succesvolle samenwerking. Hiermee is het bestaan van een netwerk veruit de belangrijkste voorwaarde. Acht organisaties zien ondersteuning als een randvoorwaarde, zeven organisaties spreken over budget, zes over meer deskundigheid. Het maken van eenzaamheid tot prioriteit in de instelling is minder van belang.

Tabel 9: Randvoorwaarden om tot een goede samenwerking te komen

	Antwoorden	
	N	%
Netwerk met andere relevante organisaties / instellingen	18	90,0%
Ondersteuning door gemeente(n)	8	40,0%
Budget	7	35,0%
Deskundigheid in de eigen organisatie / instelling	6	30,0%
Prioriteit in de eigen organisatie / instelling	3	15,0%
Iets anders	1	5,0%
Totaal respondenten = 20		

Besluit

Vijftien organisaties op vijftientig hebben in het afgelopen jaar samengewerkt met één of meer organisaties of instellingen op het gebied van eenzaamheid. Inhoudelijk betreft de samenwerking vooral het bevorderen van sociale cohesie (bijvoorbeeld ontmoetingsmomenten, socioculturele activiteiten,...) en drempelverlagend werken voor de doelgroep (bijvoorbeeld eenvoudige contacten, informatieverstrekking). De tevredenheid over de samenwerking ligt hoog. Over nagenoeg elke samenwerking is men (zeer) tevreden.

8. De rol van de gemeente

Het laatste deel van de vragenlijst gaat over de rol van de gemeente in de aanpak van eenzaamheid. Welke rol neemt de gemeente volgens de bevoorrechte getuigen op en welke is haar gewenste rol?

Vooreerst gaan we na hoe belangrijk de organisaties de rol van de gemeenten inschatten tussen de andere behoeften. Tabel 10 toont dat de rol van de gemeente niet de belangrijkste is. Ruim de helft van de respondenten heeft nood aan meer kennis over het signaleren van eenzaamheid. Toegang tot een netwerk staat op de tweede plaats. Meer kennis van relevante organisaties vervolledigt de top drie. Het aanwijzen van een verantwoordelijke inzake eenzaamheid of extra financiering zijn voor de meeste organisaties minder relevant.

Tabel 10: Behoeften om meer rond eenzaamheid te kunnen doen

	Antwoorden	
	N	%
Meer kennis over het signaleren van eenzaamheid	13	54,2%
Toegang tot een netwerk van relevante organisaties en instellingen	10	41,7%
Meer kennis van organisaties op het terrein van eenzaamheid	9	37,5%
Meer kennis van het begrip eenzaamheid en verschijningsvormen	8	33,3%
(Meer) samenwerkingsafspraken met de eigen gemeente	8	33,3%
(Meer) samenwerkingsafspraken met organisaties of instellingen in mijn gemeente	7	29,2%
Aanwijzen van een verantwoordelijke medewerker voor dit thema	6	25,0%
Extra financiering	5	20,8%
Het is niet relevant of nodig in mijn organisatie of instelling	1	4,2%
Iets anders	2	8,3%
Totaal respondenten = 24		

Over de huidige rol die de gemeente speelt, is niet iedereen het eens. De meeste ondervraagde bevoorrechte getuigen ervaren de gemeente vooral als informatieverstrekker, beleidsmaker en initiatiefnemer. Volgens vier op tien respondenten informeert de gemeente burgers over de mogelijkheden voor eenzamen en over maatschappelijke organisaties die zich met eenzaamheid bezighouden. De gemeente maakt een beleid op het gebied van eenzaamheid, neemt het initiatief voor projecten rond eenzaamheid en bewaakt dit beleid ook.

De tweede, minder voorkomende, rol die de gemeente volgens de vrijwilligers en professionals opneemt is die van financier. De gemeente subsidieert maatschappelijke organisaties die werken rond eenzaamheid.

De laatste rol die de gemeente opneemt en die zeven van de vijftientig organisaties erkennen is die van 'netwerkbeheerder': de gemeente brengt de belangrijke partijen die werken rond eenzaamheid samen.

Vijf respondenten geven aan de rol van de gemeente niet te kennen. Twee bevoorrechte getuigen vinden dat de gemeente momenteel geen rol speelt. Het gaat hier om bijna allemaal of organisaties die geen protocol hebben maar knelpunten ervaren in het bereiken van eenzamen.

Tabel 11: Huidige rol van het lokaal beleid bij het bestrijden van armoede

	Antwoorden	
	N	%
De gemeente informeert de burgers zo goed mogelijk over de mogelijkheden voor eenzamen	10	40,0%
De gemeente maakt een beleid op dit gebied en bewaakt de uitvoering van het beleid	10	40,0%
De gemeente brengt belangrijke partijen op dit gebied in de gemeente samen	7	28,0%
De gemeente subsidieert maatschappelijke organisaties die de positie van eenzamen trachten te verbeteren	7	28,0%
De gemeente subsidieert maatschappelijke organisaties en groepen om de maatschappelijke participatie van eenzamen te bevorderen	10	40,0%
De gemeente informeert de burgers over maatschappelijke organisaties en groepen die zich met eenzaamheid bezighouden	10	40,0%
De gemeente is initiatiefnemer van projecten die eenzaamheid voorkomen en bestrijden	10	40,0%
Dat weet ik niet	5	20,0%
Anders	1	4,0%
Geen	2	8,0%
Totaal respondenten = 25		

Waar Tabel 11 de huidige rol van de gemeente in kaart brengt, toont Tabel 12 de rol van de gemeente die de bevoorrechte getuigen wenselijk achten. Zij zien de rol van de gemeente vooral als een netwerkfunctie. Zestien van de vijftwintig organisaties wensen dat de gemeente deze rol op zich neemt. Dat is een gevoelige uitbreiding van de huidige rol. De tweede rol is die van informatieverstrekker. Ongeveer de helft van de organisaties wenst dat de gemeente deze rol opneemt. Wat betreft de derde rol, die van beleidsmaker, scoort het maken van beleid in het algemeen net iets hoger (44%) dan het nemen van initiatieven en financier (40%). De huidige rol van de gemeente wordt dus gewaardeerd maar de netwerkfunctie mag gevoelig uitgebreid worden.

Tabel 12: Gewenste rol van het lokaal beleid bij het bestrijden van armoede

	Antwoorden	
	N	%
De gemeente informeert de burgers zo goed mogelijk over de mogelijkheden voor eenzamen	12	48,0%
De gemeente maakt een beleid op dit gebied en bewaakt de uitvoering van het beleid	11	44,0%
De gemeente brengt belangrijke partijen op dit gebied in de gemeente samen	16	64,0%
De gemeente subsidieert maatschappelijke organisaties die de positie van eenzamen trachten te verbeteren	10	40,0%
De gemeente subsidieert maatschappelijke organisaties en groepen om de maatschappelijke participatie van eenzamen te bevorderen	10	40,0%
De gemeente informeert de burgers over maatschappelijke organisaties en groepen die zich met eenzaamheid bezighouden	12	48,0%
De gemeente is initiatiefnemer van projecten die eenzaamheid voorkomen en bestrijden	10	40,0%
Dat weet ik niet	2	8,0%
Anders	2	8,0%
Totaal respondenten = 25		

Besluit

Om meer te doen op het gebied van eenzaamheid, is volgens de respondenten een aantal aspecten van belang. Meest genoemd zijn: kennis over het signaleren van eenzaamheid, toegang tot een netwerk en kennis van relevante organisaties.

De rol die de gemeente op dit moment speelt, is er vooral één van informatieverstrekker, beleidsmaker en initiator op het gebied van eenzaamheid. De vrijwilligers en professionals verkiezen echter in de eerste plaats een netwerkfunctie voor de gemeente, naast een informatie- en beleidsfunctie.

9. Multivariate analyse

Na het overzicht van alle resultaten in de verschillende hoofdstukken zie je vaak het bos door de bomen niet meer. In deze paragraaf zetten we de belangrijkste resultaten op een rij en bieden we een inzicht in hoe deze resultaten samenhangen. Eerst gaan we in op gelijkenissen en verschillen tussen organisaties. Daarna nemen we het beleid van de organisaties onder de loep.

9.1 Typologie van organisaties

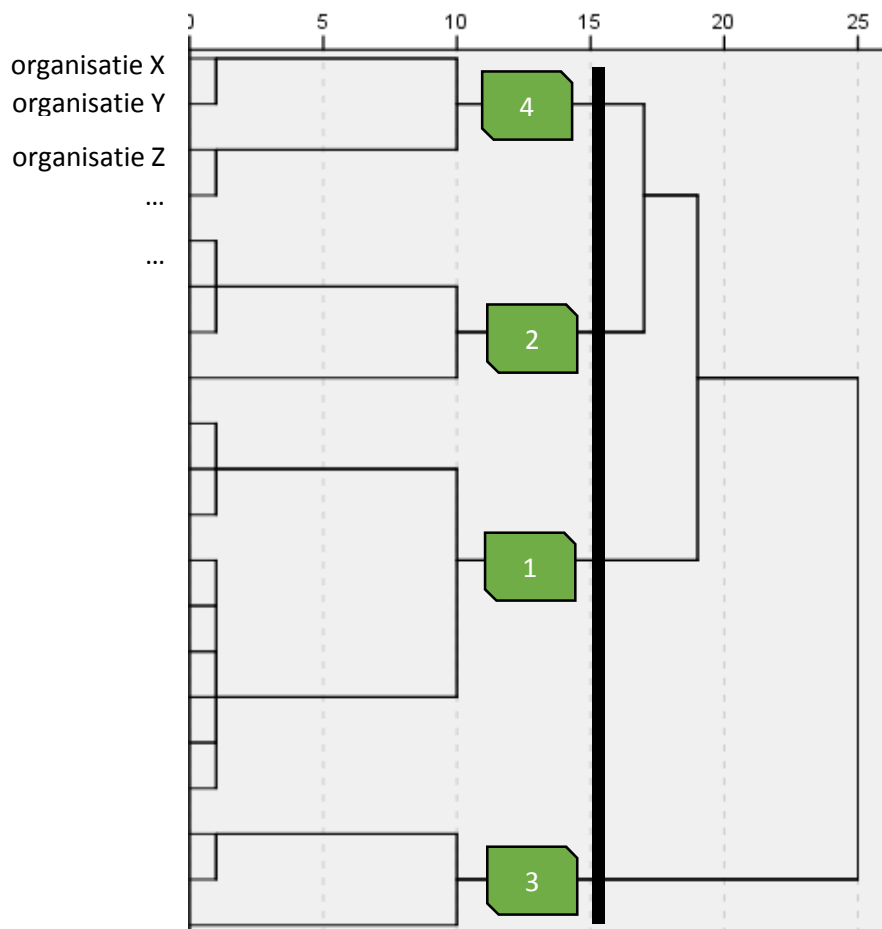
Welke organisaties ervaren knelpunten in het bereiken van eenzaamheid? Zijn dat de organisaties met een beleid rond eenzaamheid of net niet? Pikken de organisaties met een beleid ook vaker eenzaamheidssignalen op? En wie werkt samen? Om een antwoord op deze vragen te vinden, is een hiërarchische clusteranalyse uitgevoerd. De bedoeling is om verschillende types van organisaties te vinden intern homogeen zijn (onderling op elkaar lijken) en extern heterogeen (verschillen van andere types). De analyse houdt rekening met telkens één kernvariabele uit de voorgaande hoofdstukken. Deze kernvariabelen zijn kenschetsend voor wat een organisatie rond eenzaamheid doet:

- Aanwezigheid van een beleid rond eenzaamheid
- ‘Regelmatig’ oppikken van signalen
- Aangaan van samenwerkingsverbanden rond eenzaamheid (afgelopen jaar)
- Ervaren van knelpunten in het bereiken van de doelgroep

De aanwezigheid van een beleid is belangrijk omdat dit aangeeft dat een organisatie specifiek rond eenzaamheid bezig is en acties voert om eenzaamheid tegen te gaan. Het oppikken van signalen peilt naar de aanbodgestuurdheid van het beleid. Daarnaast kunnen organisaties zelf acties op touw zetten om eenzaamheid tegen te gaan maar kunnen dat ook doen in samenwerking met anderen. Ten slotte tekent het ervaren van knelpunten in het bereiken van de doelgroep een organisatie. Knelpunten ervaren duidt enerzijds op een tekort aan kennis rond eenzaamheid en lijkt op een teken van zwakte maar de ervaring geeft anderzijds ook aan dat een organisatie inzicht heeft in haar beleid en haar eigen tekortkomingen in het aanpakken van eenzaamheid en dat is zeker een sterkte.

Op basis van deze variabelen komen we tot het dendrogram in Figuur 3. Dit dendrogram toont hoe verschillend de organisaties scoren op de verschillende variabelen. Organisaties die ver uit elkaar liggen, zijn erg verschillend, organisaties dicht bij elkaar erg gelijkend.

Figuur 3: Dendrogram - resultaat van hiërarchische clusteranalyse

Op basis van het dendrogram kiezen we ervoor om vier types van organisaties te identificeren.

Type 1 : Welbewuste actieve organisaties

- Beleid aanwezig
- Werken samen
- Ervaren knelpunten

Welbewuste actieve organisaties worden als actief bestempeld omdat ze een beleid voeren ten aanzien van eenzaamheid. Bovendien gaan ze samenwerkingsverbanden aan met andere organisaties rond eenzaamheid. Toch is het niet zo dat ze geen knelpunten zouden ervaren om eenzamen te bereiken? Integendeel. Ze onderkennen welbewust deze problemen.

Type 2: Coöperatieve passieve organisaties

- Geen beleid
- Pikken slechts occasioneel signalen op
- Werken samen

Coöperatieve passieve organisaties voeren geen actief eenzaamheidsbeleid. Ze hebben geen beleid en pikken slechts occasioneel signalen van eenzaamheid op. Toch werken ze

wel samen met andere organisaties rond eenzaamheid en compenseren zo in enige mate hun gebrek aan een eigen beleid.

Type 3: Terughoudende organisaties

- Geen beleid
- Werken niet samen
- Ervaren geen knelpunten

Terughoudende organisaties hebben geen eigen beleid rond eenzaamheid en werken, in tegenstelling tot de coöperatieve passieve organisaties, ook niet samen met andere organisaties rond eenzaamheid. Omdat zij ook geen knelpunten ervaren in het bereiken van eenzaam, ontstaat het beeld van een – althans op het vlak van eenzaamheid – eerder terughoudende organisatie die andere prioriteiten heeft dan eenzaamheid.

Type 4: Welbewuste niet-coöperatieve organisaties

- Pikken slechts occasioneel signalen op
- Werken niet samen
- Ervaren knelpunten

De welbewuste niet-coöperatieve organisaties werken niet samen rond eenzaamheid en pikken slechts occasioneel signalen van eenzaamheid op. Toch zijn ze zich welbewust van het feit dat ze knelpunten ervaren in het bereiken van eenzaam.

Al bij al onderkennen we dus vier types van organisaties. De welbewuste actieve organisaties staan duidelijk het verst op het vlak van eenzaamheidswerking maar ook zij ervaren knelpunten om eenzaam te bereiken. Succesvolle organisaties die zo'n geoliede werking hebben dat ze geen knelpunten ervaren, blijken niet te bestaan. De terughoudende organisaties staan het minst ver. Ze hebben geen beleid, stappen niet in gezamenlijke projecten rond eenzaamheid maar ervaren ook geen knelpunten. De andere twee types situeren zich tussen de net genoemde types. Het zijn ofwel passieve organisaties die geen beleid hebben maar wel samenwerken ofwel organisaties die niet samenwerken maar wel bewust knelpunten ervaren in het bereiken van eenzaam.

9.2 Inzicht in beleidsacties

Welk type van organisaties verricht welk type van acties? Helaas heeft niet elk type van organisatie een beleid en werkt niet elk type samen met andere organisaties. Maar ook als we de verschillende types die dat wel doen, met elkaar vergelijken, stellen we geen significante verschillen vast.

De vragenlijst peilt naar concrete acties op organisatieniveau en op coöperatief niveau.

Op organisatieniveau is de vraag wat het protocol of de afspraken rond eenzaamheid precies inhouden. Slechts negen organisaties verwijzen naar min of meer concrete acties die in vier dimensies (types) onder te verdelen zijn. Er zijn organisaties die zelf hulpverleners, die doorverwijzen of die sensibiliseren (de doelgroep of de hulpverleners). Concrete voorbeelden van acties zijn opgenomen in Figuur 4.

Figuur 4: Dimensies en concrete acties binnen het protocol rond eenzaamheid

Dimensie	Actie
Doorverwijzing	Doorverwijzen
Directe hulpverlening	Bezoeksteam
	Dagelijkse contacten
Sensibilisering van de doelgroep	Folders bij senioren
Sensibilisering van de hulpverlening	Hulpverleningsmethodieken
	Multidisciplinair overleg
	Vorming van medewerkers

Op coöperatief niveau worden meer acties vermeld. De opgenomen typologie van coöperatieve acties (dimensies) in

Figuur 5 is aangereikt door de vragenlijst. De respondenten konden binnen deze typologie hun acties plaatsen. Een nadere blik op de genoemde acties geeft aan dat de acties eerder vaag omschreven zijn. De term “actie” doet bovendien meer activiteit vermoeden dan er effectief plaatsvindt. De meeste acties richten zich op het toeleiden van eenzame ouderen naar allerlei sociale activiteiten waaraan ze zouden kunnen deelnemen. Daarnaast is er sensibilisering naar de hulpverlening toe al is het niet duidelijk wat die precies inhoudt.

Figuur 5: Dimensies en concrete acties binnen de samenwerkingsverbanden rond eenzaamheid

Dimensie	actie
Deskundigheidsbevordering bij hulpverleners	bundel alle dienstverleningen - meer kennis vrijwilligers
	Individuele cliënten
	informatie verstrekken VREG-test
	motivatie om te participeren aan het dorpsrestaurant
	sociaal zwakken
	week van de eenzaamheid
	bewoning
	directe hulpverlening
	acties rond begeleid wonen
Beïnvloeding van lokaal beleid	stemtest: iedere stem telt (kansarm)
	week van de verbondenheid - eenzaamheid
	divers
Bevorderen van sociale cohesie	armoede vaak ook eenzaamheid, op vrijwillige basis
	eenzaamheid & dienstverlening
	Het organiseren van een filmavond om de twee weken.
	ontmoetingsmoment tussen bewoners van het dorp
	opstarten van project rolstoelduwers
	sociale cohesie: outreachend project
	Socio-culturele activiteiten
	ontmoetingsmoment
	toeleiding, mensen naar centrum brengen, motiveren tot participeren
Drempelverlagend werken voor doelgroep	dorpsrestaurants
	eenvoudige contacten
	eenvoudige detectie
	informatie verstrekken
	misviering + koffietafel
	toeleiding, eerste stap zetten naar activiteiten
	uitbouw online hulpverlening, inloophuizen
	wijkagent in de buurt
Persoonlijke activering van doelgroep	oppas eenzaamheid bij bejaarden
	toeleiden tot huisbezoeken alleenstaande 80+
	preventieve hulpverlening
	wooncultuur
	huisbezoek, melding maken van
	dorpsrestaurants
	bezoekersteam 80+
Anders	sociale communicatie, aanspreekpunt bevorderen, doelgroep verbreiden
	Week van verbondenheid tegen eenzaamheid
	taallessen, computerlessen

Het is niet mogelijk om specifieke dimensies van acties aan specifieke types van organisaties toe te schrijven. Daarvoor is het aantal organisaties klein. Bovendien zijn er slechts twee types van organisaties die samenwerken: de welbewuste actieve organisaties en de coöperatieve passieve organisaties. We stellen geen significante verschillen in acties vast.

Besluit

Op basis van hiërarchische clusteranalyse onderkennen we vier types van organisaties. De welbewuste actieve organisaties staan duidelijk het verst op het vlak van eenzaamheidswerking maar ook zij ervaren knelpunten om eenzamen te bereiken. Succesvolle organisaties die zo'n geoliede werking hebben dat ze geen knelpunten ervaren, blijken niet te bestaan. De terughoudende organisaties staan het minst ver. Ze hebben geen beleid, stappen niet in gezamenlijke projecten rond eenzaamheid maar ervaren ook geen knelpunten. De andere twee types situeren zich tussen de net genoemde types. Het zijn ofwel passieve organisaties die geen beleid hebben maar wel samenwerken ofwel organisaties die niet samenwerken maar wel bewust knelpunten ervaren in het bereiken van eenzamen.

Het is niet mogelijk om specifieke dimensies van acties aan specifieke types van organisaties toe te schrijven. Daarvoor is het aantal organisaties en het aantal acties te klein. Veel acties zijn bovendien vaag omschreven en doen meer activiteit vermoeden dan er effectief plaatsvindt. De meeste acties richten zich op het toeleiden van eenzame ouderen naar allerlei sociale activiteiten waaraan ze zouden kunnen deelnemen via directe hulpverlening, doorverwijzing of sensibilisering. Daarnaast is er sensibilisering naar de hulpverlening toe al is het meestal onduidelijk wat die precies inhoudt.

10. Algemeen besluit

In opdracht van RIMO Limburg organiseert de onderzoeksgroep Social Work Research van de Hogeschool PXL een onderzoek om een beter zicht te krijgen op de problematiek van eenzaamheid. In onderling overleg is ervoor gekozen om het onderzoek geografisch af te bakenen tot de stad Bilzen die een pioniersrol vervult met betrekking tot de dorpsrestaurants. De eerste focus van het onderzoek richt zich op de dorpsrestaurants. Wie komt er en hoe kan het aanbod verder uitgebouwd worden om met het grootst mogelijke succes de meest eenzame en sociaal geïsoleerde personen te betrekken? De tweede focus van het onderzoek ligt op de mate waarin andere organisaties en instellingen met de problematiek van eenzaamheid bezig zijn en eenzame mensen ondersteunen. Dit onderzoeksrapport is de neerslag van het tweede luik van het onderzoek.

Op langere termijn wilt RIMO tot meer samenwerking tussen organisaties en instellingen komen om zo een gezamenlijke aanpak van eenzaamheid te realiseren. Om deze lokale aanpak door diverse partijen te helpen ontwikkelen, is het van belang om inzicht te krijgen in de bestaande samenwerking en de gevoelde urgentie om zich in te zetten. Voor het ontwikkelen van een lokale aanpak tegen eenzaamheid is het zinvol om te inventariseren welke kennis en welk beleid er al is rondom eenzaamheid. Een beknopte enquête kan meer helderheid verschaffen. Het doel van de vragenlijst is het in beeld brengen van kennis en houding ten aanzien van een lokale eenzaamheidsaanpak en van randvoorwaarden voor (verdere) lokale samenwerking.

Het eerste deel van de vragenlijst peilt naar oordelen over de aanpak van eenzaamheid. Drieëntwintig van de vijfentwintig organisaties vinden dat eenzaamheid meer aandacht verdient in de gemeente. Ook drieëntwintig getuigen vinden het nodig dat lokale organisaties zelf een beleid formuleren op het gebied van eenzaamheid. Het gaat hierbij dus nagenoeg om dezelfde organisaties. Als we vragen of men vindt dat er binnen de eigen organisatie voldoende aandacht is voor het thema eenzaamheid, zakt het aantal evenwel naar vijftien. In de taken of werkzaamheden van twaalf organisaties vormt eenzaamheid een hoge prioriteit. Slechts vijf op vijfentwintig organisaties melden dat ze over onvoldoende kennis beschikken om eenzaamheid te kunnen signaleren. Maar liefst alle organisaties denken dat meer of intensievere samenwerking van lokale organisaties nodig is om eenzaamheid tegen te gaan. Over de urgentie van een lokale aanpak is men echter verdeeld. Vijftien organisaties zien dit als (heel) urgent, tien als niet urgent.

Dertien bevoorrechte getuigen geven aan dat hun organisatie een beleid heeft om eenzaamheid tegen te gaan, elf niet. Het beleid richt zich in de meeste gevallen op het afleggen van huisbezoeken en het stimuleren van initiatieven rond eenzaamheidsbestrijding in algemene zin. Als er geen eenzaamheidsbeleid is, is dat meestal het gevolg van een gebrek aan financiële middelen of omdat het niet tot de (hoofd)taken of prioriteiten van de organisatie behoort. Bij negen van de vijfentwintig respondenten is er in de eigen organisatie of instelling een protocol of zijn er vaste afspraken over het omgaan met signalen van mogelijke eenzaamheid. Het gaat om sensibilisering, directe hulpverlening of doorverwijzing naar andere professionals.

Tien organisaties van de vijfentwintig krijgen regelmatig signalen van mogelijke eenzaamheid. Acht organisaties doen dat soms en zeven zelden. Signalen worden meestal door de hulpverlening zelf opgemerkt, vaak in combinatie met de eenzame zelf die aangeeft met eenzaamheid te kampen. Deze signalen draaien vooral om het gebrek aan een sociaal netwerk, weinig participatie aan het sociaal leven en het opzoeken van de hulpverlening voor sociale contacten. Minder vaak komt eenzaamheid aan het licht door indirecte signalen van bezorgde burens, familieleden of andere professionals.

Negentien van de vijftientig professionals ervaren knelpunten in het bereiken van eenzamen. Het belangrijkste knelpunt is het bereiken van deze vaak 'verborgen' groep. Voor veel mensen is eenzaamheid een groot taboe waardoor de drempel om naar de hulpverlening te stappen te groot is. Andere vaker voorkomende knelpunten zijn het gebrek aan tijd, budget en kennis bij de hulpverlening.

Vijftien organisaties op vijftientig hebben in het afgelopen jaar samengewerkt met één of meer organisaties of instellingen op het gebied van eenzaamheid. Inhoudelijk betreft de samenwerking vooral het bevorderen van sociale cohesie (bijvoorbeeld ontmoetingsmomenten, socioculturele activiteiten,...) en drempelverlagend werken voor de doelgroep (bijvoorbeeld eenvoudige contacten, informatieverstrekking). De tevredenheid over de samenwerking ligt hoog. Over nagenoeg elke samenwerking is men (zeer) tevreden.

Om meer te doen op het gebied van eenzaamheid, is volgens de respondenten een aantal aspecten van belang. Meest genoemd zijn: kennis over het signaleren van eenzaamheid, toegang tot een netwerk en kennis van relevante organisaties. De rol die de gemeente op dit moment speelt, is er vooral één van informatieverstrekker, beleidsmaker en initiator op het gebied van eenzaamheid. De vrijwilligers en professionals verkiezen echter in de eerste plaats een netwerkfunctie voor de gemeente, naast een informatie- en beleidsfunctie.

Op basis van hiërarchische clusteranalyse onderkennen we vier types van organisaties. De welbewuste actieve organisaties staan duidelijk het verst op het vlak van eenzaamheidswerking maar ook zij ervaren knelpunten om eenzamen te bereiken. Succesvolle organisaties die zo'n geoliede werking hebben dat ze geen knelpunten ervaren, blijken niet te bestaan. De terughoudende organisaties staan het minst ver. Ze hebben geen beleid, stappen niet in gezamenlijke projecten rond eenzaamheid maar ervaren ook geen knelpunten. De andere twee types situeren zich tussen de net genoemde types. Het zijn ofwel passieve organisaties die geen beleid hebben maar wel samenwerken ofwel organisaties die niet samenwerken maar wel bewust knelpunten ervaren in het bereiken van eenzamen.

Het blijkt niet mogelijk om specifieke dimensies van acties aan specifieke types van organisaties toe te schrijven. Daarvoor is het aantal organisaties en het aantal acties te klein. Mede door het inschakelen van studenten als interviewers, zijn veel acties bovendien vaag omschreven. De meeste acties richten zich op het toeleiden van eenzame ouderen naar allerlei sociale activiteiten waaraan ze zouden kunnen deelnemen via directe hulpverlening, doorverwijzing of sensibilisering. Daarnaast is er sensibilisering naar de hulpverlening toe al is het meestal onduidelijk wat die precies inhoudt.

Bronnenlijst

DECLERCQ, A., DELYE, S., GOSSET, C., LEBRUN, J-M., MAGGI, P., VANDENBROUCKE, S., VERMEULEN, B. (2012), *Oud word je niet alleen. Een enquête over eenzaamheid en sociaal isolement bij ouderen in België.*, Brussel: Koning Boudewijnstichting

LINDERS, L. (2010), *De betekenis van nabijheid. Een onderzoek naar informele zorg in een volksbuurt.* Doctoraatsproefschrift Universiteit van Tilburg

VERWIJS, R., NEDERLAND, T., (2012), *Lokaal sterk tegen eenzaamheid. Stappenplan voor gemeenten.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

VRAGENLIJST

SAMEN TEGEN EENZAAMHEID¹

Volgens recent onderzoek voelt maar liefst 1 Belg op 4 zich sterk tot zeer sterk sociaal eenzaam². Dit heeft een invloed op gezondheid en medische consumptie, wat van eenzaamheid onmiddellijk een belangrijk maatschappelijk probleem maakt.

RIMO Limburg probeert eenzame mensen te ondersteunen en ligt zo aan de basis van de oprichting van dorpsrestaurants. Dorpsrestaurants hebben de bedoeling om mensen samen te brengen, onderlinge hulp te stimuleren en zo de dorpsgemeenschap te versterken. De dorpsrestaurants richten zich vooral op mensen die het risico lopen om geïsoleerd te raken en te vereenzamen. Vanuit de dorpsrestaurants is ook de organisatie van 'de Week van Verbondenheid tegen Eenzaamheid' gegroeid. Tijdens deze week – dit jaar doorgestaan van 27 september tot en met 5 oktober – worden er overal activiteiten georganiseerd die de onderlinge samenwerking versterken en voorkomen dat mensen ongewild in sociaal isolement terechtkomen.

In opdracht van RIMO Limburg organiseert het departement Social Work van de Hogeschool PXL een onderzoek om een beter zicht krijgen op de mate waarin andere organisaties en instellingen met de problematiek van eenzaamheid bezig zijn en eenzame mensen ondersteunen. Op langere termijn wil RIMO zo tot meer samenwerking tussen organisaties en instellingen komen om zo een gezamenlijke aanpak van eenzaamheid te realiseren!

De enquête invullen duurt ongeveer 15 minuten. Wij hopen dat u wil deelnemen aan deze korte enquête en danken u alvast hartelijk voor uw medewerking!

Filip Giraldo

Departementshoofd Social Work

Hogeschool PXL

filip.giraldo@pxl.be

Hilde De Wit

Coördinator Social Work- Research

Hogeschool PXL

hilde.dewit@pxl.be

Karel Bollen

Rimo Limburg

karel.bollen@rimo.be

¹ Verwijs, R. & Nederland, T. (2012), *Lokaal sterk tegen eenzaamheid. Stappenplan voor gemeenten*, Verwey-Jonker Instituut

² Onderzoek Leen Heylen in opdracht van de Bond Zonder Naam

I. Stellingen eenzaamheid

1. We zouden u enkele stellingen willen voorleggen over eenzaamheid. Kunt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met onderstaande stellingen?

Denk niet te lang na, uw eerste indruk is meestal de beste.

1a. Eenzaamheid moet meer aandacht krijgen in mijn gemeente.

helemaal eens (1)	eens (2)	oneens (3)	helemaal oneens (4)	weet niet / geen mening (5)
----------------------	-------------	---------------	------------------------	--------------------------------

1b. Het is nodig dat lokale organisaties een specifiek beleid formuleren rondom eenzaamheid.

helemaal eens (1)	eens (2)	oneens (3)	helemaal oneens (4)	weet niet / geen mening (5)
----------------------	-------------	---------------	------------------------	--------------------------------

1c. Binnen mijn organisatie is er voldoende aandacht voor het thema eenzaamheid.

helemaal eens (1)	eens (2)	oneens (3)	helemaal oneens (4)	weet niet / geen mening (5)
----------------------	-------------	---------------	------------------------	--------------------------------

1d. Het ontbreekt mij aan de kennis om eenzaamheid te kunnen signaleren.

helemaal eens (1)	eens (2)	oneens (3)	helemaal oneens (4)	weet niet / geen mening (5)
----------------------	-------------	---------------	------------------------	--------------------------------

1e. Eenzaamheid heeft binnen mijn werkzaamheden een hoge prioriteit

helemaal eens (1)	eens (2)	oneens (3)	helemaal oneens (4)	weet niet / geen mening (5)
----------------------	-------------	---------------	------------------------	--------------------------------

1f. Meer of intensievere samenwerking van lokale organisaties is nodig om eenzaamheid tegen te gaan.

helemaal eens (1)	eens (2)	oneens (3)	helemaal oneens (4)	weet niet / geen mening (5)
----------------------	-------------	---------------	------------------------	--------------------------------

1g. Het is zeer dringend om een lokale aanpak van eenzaamheid te realiseren in mijn gemeente.

helemaal eens (1)	eens (2)	oneens (3)	helemaal oneens (4)	weet niet / geen mening (5)
----------------------	-------------	---------------	------------------------	--------------------------------

II. Beleid van uw organisatie

2. Heeft uw organisatie of instelling een beleid op het gebied van eenzaamheid? U kunt slechts één antwoord kiezen.

- (1) Ja (ga naar vraag 4)
- (2) Nee
- (3) Weet ik niet (ga naar vraag 5)

3. Wat is de *belangrijkste* reden waarom uw organisatie of instelling geen beleid op het gebied van eenzaamheid heeft? U kunt slechts één antwoord kiezen.

- (1) Geen tijd voor (ga naar vraag 5)
- (2) Niet belangrijk (ga naar vraag 5)
- (3) Geen behoefte bij de doelgroep (ga naar vraag 5)
- (4) Onvoldoende deskundigheid aanwezig (ga naar vraag 5)
- (5) Gebrek aan financiële middelen (ga naar vraag 5)
- (6) Anders, namelijk _____ (ga naar vraag 5)

4. Wat houdt dit beleid rond eenzaamheid in? (*Meerdere antwoorden mogelijk*).

- (1) Signaleren van mogelijke eenzaamheid
- (2) Melden van signalen van mogelijke eenzaamheid aan andere instanties
- (3) Stimulering van initiatieven rond eenzaamheidsbestrijding in algemene zin
- (4) Bevorderen van samenwerking en/of overlegvormen op het gebied van eenzaamheidsbestrijding
- (5) Activeren / betrekken van eenzamen
- (6) Verlenen van hulp en ondersteuning aan eenzamen
- (7) Huisbezoeken afleggen / oprichten van bezoekersteam of buddysysteem
- (8) Anders, namelijk _____
- (9) Weet ik niet

5. Bestaan er in uw organisatie afspraken of een protocol voor het omgaan met signalen van (mogelijke) eenzaamheid? Zo ja, kunt u dit toelichten?

- (1) Ja, namelijk _____
- (2) Nee
- (3) Weet ik niet
- (4) Niet van toepassing

6. Hoe vaak krijgt uw organisatie signalen van (mogelijke) eenzaamheid? Dit kan zowel direct of indirect (via anderen) zijn.

- (1) Regelmatig
- (2) Soms
- (3) Zelden
- (4) Nooit

7. Hoe vaak krijgt u bij het verrichten van uw werkzaamheden of taken zelf te maken met signalen van (mogelijke) eenzaamheid? Dit kan zowel direct of indirect (via anderen) zijn.

- (1) Regelmatig
- (2) Soms
- (3) Zelden
- (4) Nooit (ga naar vraag 9)

8. Kunt u kort omschrijven om welke signalen het dan gaat?

9. Ervaart u knelpunten in het bereiken van eenzamen? En zo ja, kunt u deze toelichten?

- (1) Ja, namelijk

- (2) Nee
- (3) Niet van toepassing

III. Lokale samenwerking

10. Heeft uw organisatie of instelling in het afgelopen jaar samengewerkt met één of meerdere organisaties of instellingen (inclusief de gemeente) op het gebied van eenzaamheid?

- (1) Ja
- (2) Nee (ga naar vraag 12)
- (3) Weet niet (ga naar vraag 12)

11. Kunt u kort toelichten op welke aspecten is samengewerkt? Was er samenwerking op vlak van... (Meerdere antwoorden mogelijk)

(1) Deskundigheidsbevordering bij hulpverleners; indien ja ...

a. Instellingen/organisaties waarmee samengewerkt?	b. Waar rond samengewerkt?	c. Tevredenheid samenwerking? ++ + +/- - --

(2) Beïnvloeding van lokaal beleid; indien ja ...

a. Instellingen/organisaties waarmee samengewerkt?	b. Waar rond samengewerkt?	c. Tevredenheid samenwerking? ++ + +/- - --

(3) Bevorderen van sociale cohesie; indien ja ...

a. Instellingen/organisaties waarmee samengewerkt?	b. Waar rond samengewerkt?	c. Tevredenheid samenwerking? ++ + +/- - --

(4) Drempelverlagend werken voor doelgroep, indien ja ...

a. Instellingen/organisaties waarmee samengewerkt?	b. Waar rond samengewerkt?	c. Tevredenheid samenwerking? ++ + +/- - --

(5) Persoonlijke activering van doelgroep: o.a. huisbezoek, telefoondienst; indien ja

a. Instellingen/organisaties waarmee samengewerkt?	b. Waar rond samengewerkt?	c. Tevredenheid samenwerking? ++ + +/- - --

(6) Anders, namelijk _____

a. Instellingen/organisaties waarmee samengewerkt?	b. Waar rond samengewerkt?	c. Tevredenheid samenwerking? ++ + +/- - --

12. Bestaat er in uw organisatie behoefte aan (meer) samenwerking met organisaties en instellingen in de aanpak van eenzaamheid? U kunt slechts één antwoord kiezen.

- (1) Ja (ga naar vraag 13)
- (2) Misschien (ga naar vraag 13)
- (3) Nee (ga naar vraag 15)
- (4) Weet ik niet (ga naar vraag 15)

13. Zo ja, op welke aspecten zou deze lokale samenwerking zich volgens u moeten richten? (Meerdere antwoorden mogelijk).

- (1) Deskundigheidsbevordering bij hulpverleners
- (2) Beïnvloeding van lokaal beleid
- (3) Bevorderen van sociale cohesie
- (4) Drempelverlagend werken voor doelgroep
- (5) Persoonlijke activering van doelgroep
- (6) Anders, namelijk _____

14. Wat is er volgens u (meer) nodig om tot een goede samenwerking te komen in uw gemeente bij de aanpak van eenzaamheid? (Meerdere antwoorden mogelijk).

- (1) Prioriteit in de eigen organisatie / instelling
- (2) Ondersteuning door gemeente(n)
- (3) Budget
- (4) Deskundigheid in de eigen organisatie / instelling
- (5) Netwerk met andere relevante organisaties / instellingen
- (6) Er is niets nodig
- (7) Niet van toepassing
- (8) Anders, namelijk _____

15. Wat heeft uw organisatie of instelling nodig om (meer) op het gebied van eenzaamheid te kunnen doen? (Meerdere antwoorden mogelijk).

- (01) Meer kennis van het begrip eenzaamheid en verschijningsvormen
- (02) Meer kennis over het signaleren van eenzaamheid
- (03) Toegang tot een netwerk van relevante organisaties en instellingen
- (04) Meer kennis van organisaties op het terrein van eenzaamheid
- (05) Aanwijzen van een verantwoordelijke medewerker voor dit thema
- (06) Extra financiering
- (07) (Meer) samenwerkingsafspraken met de eigen gemeente
- (08) (Meer) samenwerkingsafspraken met organisaties of instellingen in mijn gemeente
- (09) Het is niet relevant of nodig in mijn organisatie of instelling
- (10) Anders, namelijk _____

16. Kunt u aangeven welke rol het lokaal beleid momenteel heeft bij het bestrijden van eenzaamheid? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- (01) De gemeente informeert de burgers zo goed mogelijk over de mogelijkheden voor eenzamen.
- (02) De gemeente maakt beleid op dit gebied en bewaakt de uitvoering van het beleid
- (03) De gemeente brengt belangrijke partijen op dit gebied in de gemeente samen
- (04) De gemeente subsidieert maatschappelijke organisaties die de positie van eenzamen trachten te verbeteren
- (05) De gemeente subsidieert maatschappelijke organisaties en groepen om de maatschappelijke participatie van eenzamen te bevorderen
- (06) De gemeente informeert de burgers over maatschappelijke organisaties en groepen die zich met eenzaamheid bezighouden
- (07) De gemeente is initiatiefnemer van projecten die eenzaamheid voorkomen en bestrijden
- (08) Dat weet ik niet
- (09) Anders, namelijk _____
- (10) Geen

17. Kunt u aangeven welke de wenselijke rol is die het lokaal beleid heeft bij het bestrijden van eenzaamheid? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- (01) De gemeente informeert de burgers zo goed mogelijk over de mogelijkheden voor eenzamen.
- (02) De gemeente maakt beleid op dit gebied en bewaakt de uitvoering van het beleid
- (03) De gemeente brengt belangrijke partijen op dit gebied in de gemeente samen
- (04) De gemeente subsidieert maatschappelijke organisaties die de positie van eenzamen trachten te verbeteren
- (05) De gemeente subsidieert maatschappelijke organisaties en groepen om de maatschappelijke participatie van eenzamen te bevorderen
- (06) De gemeente informeert de burgers over maatschappelijke organisaties en groepen die zich met eenzaamheid bezighouden
- (07) De gemeente is initiatiefnemer van projecten die eenzaamheid voorkomen en bestrijden
- (08) Dat weet ik niet
- (09) Anders, namelijk _____
- (10) Geen

IV. Tot slot

18. Kunt u voorbeelden geven van goede, inspirerende projecten rond eenzaamheid in uw gemeente?

19. Hebt u nog overige vragen of bemerkingen?

Hartelijk dank voor het invullen van de vragenlijst!

Bijlage 2: Inleidend e-mailbericht aan de bevoorrechte getuigen

Geachte,
Beste,

Tot nog toe is er in Vlaanderen nog niet veel **onderzoek gedaan rond eenzaamheid...** en al helemaal niet rond de bestrijding ervan. Nochtans is het in een periode van individualisering en met een toenemende vergrijzing een zeer actueel item. Ruim één op de acht mensen noemt zichzelf eenzaam. **Dat is erg voor het individu. Maar ook voor de samenleving.** Wie eenzaam is heeft meer gezondheidsklachten (hoge bloeddruk, stress, depressie) en dat weegt ook op de medische consumptie. Men heeft berekend dat eenzaamheid de gezondheidszorg ongeveer een miljard per jaar kost...

In het licht van al die vaststellingen organiseerde RIMO Limburg vanuit de dorpsrestaurants in samenwerking met de provincie en gemeenten 2 keer een **Week van Verbondenheid tegen Eenzaamheid**. Dat er dit jaar 9218 mensen aanschoven bij de Langste Eettafel en 153 activiteiten geregistreerd werden, geeft aan dat het leeft bij de doelgroep.

In welke mate proberen **beleid, mensen, diensten en organisaties op lokaal vlak** meer verbondenheid tot stand te brengen, samen te werken rond eenzaamheid ...? Aan de onderzoeksceel van het departement Social Work van de PXL Hogeschool werd gevraagd om dit nader te onderzoeken. Uit Nederlandse studies komt namelijk naar voren dat **het lokale niveau het belangrijkste** is om effectief resultaatgericht eenzaamheid aan te pakken.

Bij de uitwerking van het onderzoek werd beslist een pilootstudie in Bilzen uit te voeren, en met name een aantal 'bevoorrechte getuigen' uit sleutelorganisaties te bevragen. Bilzen is immers de bakermat van de dorpsrestaurants en wil een voorlopersrol opnemen in het versterken van de sociale cohesie. Ook u bent daarbij als 'bevoorrechte getuige' geselecteerd om middels een kort vraaggesprek uw kennis en ideeën rond de aanpak van eenzaamheid mee te geven. Natuurlijk bent u om tal van redenen zeer goed geplaatst om hierover een mening te geven, maar in dit geval heb ik u in de lijst opgenomen vanuit uw betrokkenheid en engagement bij de protestantse kerk.

Eerstendaags contacteert een student van het departement **Social Work van de PXL Hogeschool** u om deze enquête met u door te nemen. De bevraging duurt maximaal een kwartiertje.

Uiteraard durven we hopen op uw medewerking aan dit onderzoek. Natuurlijk zullen we u ook **inlichten over de resultaten** en engageren we er ons toe u desgewenst **bijkomende informatie te bezorgen** rond dit thema.

Vriendelijke groeten alvast

Stef Vandebroek
Alg. Directeur RIMO Limburg

Hilde De Wit
Coördinator Social Work – Research

Filip Giraldo
Departementshoofd

